

آخرالزمان و ویروس کرونا و شبهات آن

داود حسینی

چکیده

توجه به مباحث آخرالزمانی و رخ داده‌های پایان دنیا از منظر اسلام و سایر ادیان و مکاتب، یکی از زمینه‌های تحقیقاتی جذاب برای پژوهشگران، به ویژه در حادثه اخیر، بوده است. با تمرکز بر روایات اسلامی آخرالزمانی و حوادثی که قبل از آن اتفاق می‌افتاد، بیماری مسری طاعون و مرگ‌ومیرهای گسترده یکی از حوادث آخرالزمان بیان شده است. یکی از سؤال‌هایی که در این روزها مطرح است، ارتباط بیماری ویروس کرونا با آخرالزمان است؛ آیا ویروس کرونا می‌تواند همان طاعون بیان شده در روایات آخرالزمان باشد؟ با بررسی‌های انجام گرفته، معلوم شد که طاعون یکی از نشانه‌های حتمی آخرالزمان نیست؛ بلکه می‌تواند آخرالزمان اتفاق بیفتد؛ بدون آنکه بیماری‌های مسری و مرگ‌ومیر شیوع پیدا کند یا این بیماری اتفاق بیفتد، ولی هنوز آخرالزمان فرا نرسیده باشد. بنابراین ویروس کرونا می‌تواند یکی از بلاهای الهی باشد که بر اثر اعمال غلط انسان‌ها شیوع پیدا کرده است؛ اما به عنوان یکی از نشانه‌های آخرالزمان با همان ویژگی‌هایی که در روایات آمده، قابل تطبیق نیست.

کلیدواژه‌ها: آخرالزمان، کرونا، ویروس، طاعون.

آخرالزمان یکی از موضوعات مورد توجه برای همه انسان‌ها بوده است و محققان به پژوهش درباره این دوران پرداخته‌اند و نشانه‌هایی برای وقوع آن بیان کرده‌اند. از دیدگاه ادیان، آخرالزمان به دورانی گفته می‌شود که وقایعی عظیم و عجیب در آن رخ می‌دهد و حاکی از انتهای زندگی به شیوه فعلی بر روی زمین است. انتظار می‌رود با سپری شدن آخرالزمان، دوره دیدی فرا برسد که بسیار با وضعیت پیشین آن متفاوت باشد. همچنین ادیان الهی به ظهور مردی در این زمان بشارت داده‌اند که ظلم و جور را از زمین برمی‌یند و جهان را پر از عدل و داد می‌سازد.

معنای کلمه آخرالزمان از معانی نسبی است و بر اساس آنکه با چه زمانی سنجیده می‌شود، می‌توان بر آن اطلاق آخرالزمان کرد؛ مثلاً می‌توان گفت که زمان فعلی، که مدت ۱۴۴۱ سال از هجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌گذرد، نسبت به زمان رسالت و پیغمبری آن حضرت، آخرالزمان است یا مدت چند صد سال یا چند هزار سال آینده نسبت به زمان فعلی آخرالزمان است. بنابراین آخرالزمان یک زمان معلوم و محدودی نیست تا بتوان گفت فلان زمان، آخرالزمان است؛ همان‌طور که نمی‌توان زمان و موقع ظهور حضرت مهدی علیه السلام را تعیین کرد. البته یکی از راه‌هایی که می‌توان تا اندازه‌ای محدوده وقوع آخرالزمان را دریافت، توجه به نشانه‌ها و علائمی است که برای این زمان بیان شده است؛ از جمله آنها وقوع مرگ‌های گسترده به وسیله بعضی بیماری‌های مسری و واگیردار، مانند طاعون است. لذا یکی از سؤال‌هایی که اذهان عده زیادی را در این ایام (شیوع کرونا در جهان) به خود مشغول کرده، این است: آیا بیماری کرونا - که نزدیک به دویست کشور را درگیر خود، و میلیون‌ها انسان را مبتلا کرده و صدها هزار نفر را تا به امروز به کام مرگ کشانده - می‌تواند یکی از نشانه‌های آخرالزمانی باشد که در روایات به آن اشاره شده است؟

ما در این مقاله به بررسی موضوع آخرالزمان و بیماری طاعون و مرگ‌ومیر تعداد زیادی از مردم جهان، که در منابع اسلامی به عنوان یکی از نشانه‌های آخرالزمان بیان شده، می‌پردازیم و ارتباط ویروس کرونا را با موضوع آخرالزمان بررسی می‌کنیم.

مفهوم آخرالزمان

«آخرالزمان» یا پایان دوران، همان‌گونه که از نام آن برمی‌آید، به انتهای یک دوره اطلاق می‌شود و مقطعی از زمان است که در آن، تغییر از یک دوره به دوره‌ای جدید رخ می‌دهد. لذا از آنجا که اکنون دوره دنیا برپاست، آخرالزمان به انتهای دوره دنیا مربوط می‌شود. اگرچه در قرآن کریم اصطلاح «آخرالزمان» به کار نرفته، اما این واژه در روایات معصومین علیهم‌السلام زیاد آمده است. همچنین در قرآن کریم از اصطلاح دیگری به نام «اشراط الساعة» یاد شده است که مفهوم عام‌تری از آخرالزمان دارد:

﴿فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا﴾ (محمد: ۱۸).

آیا [کافران] جز این انتظاری دارند که قیامت ناگهان به سراغشان آید، [آن‌گاه ایمان آورند؟] درحالی که هم‌اکنون نشانه‌های آن آمده است.

اشراط، جمع شرط، به معنای علامت و نشانه است. نشانه را شرط می‌گویند؛ چون مردم آن را علامت برای شناخت خود قرار می‌دهند (زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۰، ص ۳۰۶؛ مصطفوی، ۱۳۶۰ش، ج ۶، ص ۳۸).

با کنکاشی گسترده و عمیق درباره این دو واژه و نشانه‌هایی که برای آنها بیان شده، درمی‌یابیم اصطلاح اشراط الساعة اعم از اصطلاح آخرالزمان است و میان آن دو، تفاوت وجود دارد:

از نظر مفهومی اصطلاح اشراط الساعة یا روز یامت از دوران بعثت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آغاز می‌شود و تا نابودی نظام عالم - که شامل فروریختن آسمان‌ها، زمین، کوه‌ها و... می‌شود - استمرار می‌یابد؛ درحالی که دامنه مفهومی آخرالزمان تنها به دورانی خاص، یعنی دوره پایانی هستی و پیش از فروریختن نظام عالم، محدود است.

برای واژه آخرالزمان دو مصداق بیان کرده‌اند:

۱. مدت زمانی که با ولادت پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آغاز می‌شود و با شروع رستاخیز بزرگ،

پایان می‌یابد؛ از این رو رسول گرامی اسلام ﷺ به پیامبر آخرالزمان شناخته می‌شود. بعضی از مفسران، مقصود از نشانه‌های قیامت (اشراط الساعه) را در ذیل آیه مذکور بعثت پیامبر ﷺ دانسته‌اند که در مقایسه با عمر جهان، فاصله بسیار کمی تا قیامت دارد (فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق، ج ۵، ص ۲۶-۲۷؛ قمی مشهدی، ۱۳۶۸ش، ج ۱۲، ص ۲۳۰).

آیات متعددی از قرآن کریم بر این دوران دلالت دارند؛ مانند:

- ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ (توبه: ۳۳؛ صف: ۹).

او کسی است که پیامبرش را با هدایت و آیین حق فرستاد تا آن را بر همه آیین‌ها پیروز گرداند؛ هر چند مشرکان ناخشنود باشند.

- ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ﴾ (قمر: ۲۱).

قیامت نزدیک شد و ماه از هم شکافت! و هر گاه نشانه و معجزه‌ای را ببینند، روی برمی‌گردانند و می‌گویند: «این سحری همیشگی است».

- ﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ﴾ (آل عمران: ۸۵). و هر کس جز اسلام (و تسلیم دو برابر فرمان حق) آیینی برای خود انتخاب کند، از او پذیرفته نخواهد شد.

همه این آیات به دوران بعثت رسول گرامی اسلام و بعد از آن اشاره دارند.

۲. زمانی که با ولادت حضرت مهدی ﷺ آغاز می‌شود، و همه اتفاقات عصر غیبت و عصر ظهور را در دل خود دارد و سپس با شروع قیامت، پایان می‌یابد. این معنا از واژه آخرالزمان در صر بیشتر متداول است. این بخش از تاریخ نیز دارای دو مرحله است:

دوران نخست: که انسان به مراحل پایانی انحطاط اخلاقی می‌رسد و فساد اخلاقی و ستم، همه جوامع بشری را فرا می‌گیرد و به تعبیر روایت، جهان پر از ظلم و جور می‌شود

(قمی، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۳۰۴).

دوران دوم: که وعده الهی محقق می‌شود و منجی عالم ظهور می‌کند و حکومتی جهانی تشکیل می‌دهد و به مقابله با کفر و ظلم می‌پردازد و هستی را از عدالت پر می‌کند. قرآن کریم از این دوران این‌گونه یاد می‌کند:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا﴾ (نور: ۵۵).

خداوند به کسانی که شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، وعده داده است که به یقین خلافت روی زمین را به آنان خواهد داد؛ همان که به پیشینیان آنها خلافت بخشید و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، بر ایشان پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند، [به گونه‌ای] که فقط مرا می‌پرستند و چیزی را همتای من قرار نخواهند داد.

در روایات آمده که این آیه درباره حضرت مهدی علیه السلام است (قمی، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص ۱۴). در آیه دیگر نیز از این دوران چنین یاد می‌کند:

﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (انبیاء: ۱۰۵).

در «زبور» بعد از ذکر (تورات) نوشتیم: «بندگان شایسته‌ام وارث [حکومت] زمین خواهند شد».

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خطاب به حضرت علی علیه السلام یکی از نشانه‌های آخرالزمان را ظهور حضرت مهدی علیه السلام بیان می‌کند و می‌فرماید:

أَلَا أُبَشِّرُكَ أَلَا أُخْبِرُكَ يَا عَلِيُّ فَقَالَ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ: كَانَ جَبْرِئِيلُ عِنْدِي آتِئًا وَأَخْبَرَنِي أَنَّ الْقَائِمَ الَّذِي يَخْرُجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مَلَأَتْ ظُلْمًا وَجَوْرًا مِنْ ذُرِّيَّتِكَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ (نعمانی، ۱۳۹۷ق، ص ۳۵۷).

ای علی، آیا تو را بشارت ندهم؟ آیا تو را آگاه نسازم؟ عرض کرد: بله، یا رسول الله! آن حضرت فرمود: هم اکنون جبرئیل نزد من بود و به من خبر داد، آن قائمی که در آخر الزمان ظهور می کند و زمین را پر از عدل و داد می سازد - همان گونه که از ظلم و جور آکنده شده - از نسل تو و از فرزندان حسین علیه السلام است.

طاعون نشانه آخر الزمان

علائم مختلفی برای دوران آخر الزمان بیان شده است که بعضی حتمی، و بعضی دیگر غیر حتمی است؛ از جمله ا - علائم عبارت اند از: بحران معنویت (ابیا: ۱)، وقوع اختلاف ها و درگیری های بسیار (ریم: ۳۷)، بلایا (یونس: ۵۰)، مشکلات (صافات: ۱۷۷)، گسترش فساد اخلاقی (صدوق، ۱۴۰۵ق، ج ۱، ص ۳۳۱)، پدید آمدن جنگ ها و کشتارها (طوسی، ۱۴۱۱ق، ص ۳۴۰)، ظهور فسادهای بزرگ در دنیا (ابن کثیر دمشقی، ۱۴۰۸ق، ص ۴۰-۴۱)، ظهور فتنه های مختلف در میان عرب (قمی، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۳۰۷) و وقوع قتل های عظیم در دنیا و ظهور فتنه ها (قمی، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۳۰۷).

قرآن کریم این دوران را این گونه توصیف می کند:

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (روم: ۴۱).

این آیه شریفه دلالت می کند بر اینکه در آخر الزمان انواع مفساد و قتل و تجاوز در خشکی و دریا شیوع پیدا می کند (طباطبائی، ۱۳۹۰ق، ج ۱۲، ص ۸۲).

همچنین روایات متعددی به موضوع بلایا، گرفتاری ها و ابتلای قطعی مردم، به خصوص شیعیان، در آخر الزمان اشاره کرده اند. این روایات غالباً ذیل یا به همراه آیه ۱۵۵ سوره بقره مطرح می شوند.

﴿وَلَتَبْلُوتَنَّهُمْ مِمَّنِّي بُيُوتٌ مِّنَ الْخُوفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَ لَبِئْسَ الصَّابِرِينَ﴾ (بقره: ۱۵۵).

به یقین همه شما را با اموری همچون ترس، گرسنگی و کاهش در مالها و جانها و میوهها آزمایش می‌کنیم. و بشارت ده به صابران.

محمد بن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که حضرت فرمود:

إِنَّ قُدَّامَ قِيَامِ الْقَائِمِ عَلَامَاتٌ بَلَوَى مِنَ اللَّهِ تَعَالَى لِعِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ قُلْتُ وَمَا هِيَ قَالَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿وَلْتَبْلُونَكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾ (البقرة: ۱۵۵) قَالَ لَتَبْلُونَكُمْ بِعَنِي الْمُؤْمِنِينَ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ مِنْ مُلُوكِ بَنِي فُلَانٍ فِي آخِرِ سُلْطَانِهِمْ - وَالْجُوعِ بِغَلَاءِ أَسْعَارِهِمْ وَنَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ فَسَادِ التَّجَارَاتِ وَقِلَّةِ الْفُضْلِ فِيهَا - وَالْأَنْفُسِ قَالَ مَوْتُ ذَرِيعٍ^۱ - وَالثَّمَرَاتِ قِلَّةَ رَيْعٍ مَا يُزْرَعُ وَقِلَّةَ بَرَكَةِ الثَّمَارِ - وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ عِنْدَ ذَلِكَ بِخُرُوجِ الْقَائِمِ عليه السلام ثُمَّ قَالَ لِي يَا مُحَمَّدُ هَذَا تَأْوِيلُهُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ - ﴿وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ﴾ (آل عمران: ۷) (نعمانی، ۱۳۹۷ق، ص ۲۵۰).

همانا پیش از قیام قائم علیه السلام نشانه‌هایی خواهد بود؛ از جمله: آزمایش [به گرفتاری] از جانب خدای تعالی برای بندگان با ایمان. عرض کردم: آن آزمایش چیست؟ فرمودند: همان فرمایش خدای عز و جل است که «و حتماً شما را به چیزی (به اندکی) از ترس و گرسنگی و کاهش در مالها و جانها (عمرها) و فرزندان خواهیم آزمود و بردباران را بشارت ده». آن حضرت فرمودند: «حتماً شما را خواهیم آزمود» یعنی مؤمنان را «به چیزی از ترس» از پادشاهان فلان خاندان در پایان سلطنتشان «و گرسنگی» با گرانی نرخ‌هایشان و «کاستی در مالها» منظور کساد شدن تجارت و کم شدن رشد و سود در آن، «و منظور از جانها» فرمودند: «یعنی مرگ زودرس و سریع» و منظور از «میوه‌ها» کم شدن رشد و تولید آنچه کاشته می‌شود و کمبود برکت میوه‌ها و محصولات، «و بردباران را بشارت ده» بدان هنگام، به خروج قائم علیه السلام سپس به من فرمودند: ای محمد، این تأویل آن است. همانا خدای عز و جل می‌فرماید: «و تأویل آن را جز خدا و پایداران در علم کسی نمی‌داند».

۱. الموت الذریع أی فاش أو سریع.

یکی از نشانه‌هایی که در روایات به عنوان نشانه‌های آخرالزمان معرفی شده و بر اثر آن جمع زیادی از جمعیت جهان نابود و هلاک می‌شوند، «طاعون» است. امام باقر علیه السلام درباره حوادث آخرالزمان به ابو حمزه ثمالی فرمود:

ابا حمزة لا يقوم القائم [علیه السلام] الا على خوف شديد وزلازل وفتنة وبلاء يصيب الناس وطاعون قبل ذلك وسيف قاطع بين العرب واختلاف شديد بين الناس وتشتت في دينهم وتغير من حالهم حتى يتمنى المتمنى الموت صباحاً ومساءً من عظم ما يرى من كلب الناس وأكل بعضهم بعضاً وخروجه إذا خرج عند الاياس والقنوط (حلی، ۱۴۲۱ق، ج ۱، ص ۲۲۱).

ابو حمزه، قائم قیام نمی‌کند؛ مگر بر خوف شدید و زلزله‌ها و فتنه‌ها و بلاهایی که به مردم می‌رسد و طاعون قبل از این موارد و شمشیر برنده بین عرب و اختلاف شدید بین مردم و پراکندگی در دینشان و تغییر در حالشان به گونه‌ای که هر صبح و شب آرزوی مرگ می‌کنند؛ به جهت بزرگی آنچه می‌بینند و از هاری مردم و از خورده شدن بعضی به وسیله بعضی دیگر. ظهور او هنگام خروج، زمان یأس و ناامیدی است. حجم اثرگذاری این اپیدمی چنان گسترده است که در برخی روایات گفته شده یک سوم ساکنان زمین را نابود می‌کند. این حجم از تلفات قاعدتاً نباید ناشی از بیماری طبیعی باشد. به احتمال زیاد این مرگ‌ها بلایی از جانب خداوند است که برای تنبیه عده‌ای نازل می‌شود؛ از این رو امام هشتم علیه السلام از پدرش موسی بن جعفر علیه السلام روا کرد که به امام صادق علیه السلام عرض شد: از طاعون به ما خبر دهید. حضرت فرمود: «عَذَابُ اللَّهِ لِقَوْمٍ وَرَحْمَةٌ لِآخِرِينَ» (صدوق، ۱۳۷۸ق، ج ۱، ص ۲۷۴)؛ «طاعون برای عده‌ای عذاب خداوند، و برای عده‌ای دیگر رحمت است». امام علی علیه السلام در نشانه‌های قبل از ظهور فرمودند:

بَيْنَ يَدَيِ الْقَائِمِ مَوْتُ أَحْمَرَ وَ مَوْتُ أَبْيَضُ وَ جَرَادٌ فِي حِينِهِ وَ جَرَادٌ فِي غَيْرِ حِينِهِ كَالْوَانِ الدَّمِ فَأَمَّا الْمَوْتُ الْأَحْمَرُ فَالسَّيْفُ وَ أَمَّا الْمَوْتُ الْأَبْيَضُ فَالطَّاعُونُ (مفید، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۳۷۲؛ طوسی، ۱۴۱۱ق، ص ۴۳۸؛ طبرسی، ۱۴۱۷ق، ص ۴۵۷).

قبل از آمدن قائم، مرگ سرخ و سفید و هجوم ملخ‌ها، وقت و بی‌وقت، به رنگ خون رخ خواهند داد. مرگ قرمز با شمشیر [و جنگ] است و مرگ سفید، طاعون است. برخی دیگر از روایات علاوه بر نوع مرگ‌ها، که بر اثر جنگ و طاعون اتفاق می‌افتد، میزان تلفات آخرالزمان را پنج تم ذکر کرده‌اند. امام صادق علیه السلام فرمود:

قُدَّامِ الْقَائِمِ مَوْتَانُ مَوْتٌ أَحْمَرٌ وَ مَوْتٌ أَبْيَضٌ حَتَّى يَذْهَبَ مِنْ كُلِّ سَبْعَةِ خَمْسَةِ الْمَوْتِ

الْأَحْمَرِ السَّيْفُ وَ الْمَوْتُ الْأَبْيَضُ الطَّاعُونُ (صدوق، ۱۴۰۵ق، ج ۲، ص ۶۵۵-۶۵۶؛ مفید،

۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۳۷۲؛ طوسی، ۱۴۱۱ق، ص ۴۳۸)؛ «قبل از آمدن قائم دو مرگ

اتفاق می‌افتد. مرگ سرخ و مرگ سفید (این دو مرگ آنقدر زیاد می‌شود) که از

هر هفت نفر پنج نفر می‌میرد. مرگ سرخ با شمشیر است و مرگ سفید با طاعون».

روایتی دیگر تلفات انسان‌ها قبل از ظهور را دوسوم بیان کرده است. ا بصیر و محمد بن

مسلم روایت کرده‌اند که امام صادق علیه السلام فرمود:

لَا يَكُونُ هَذَا الْأَمْرُ حَتَّى يَذْهَبَ ثُلُثَا النَّاسِ فَقُلْنَا إِذَا ذَهَبَ ثُلُثَا النَّاسِ فَمَنْ يَبْقَى فَقَالَ أ

مَا تَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا فِي الثُّلُثِ الْبَاقِي (طوسی، ۱۴۱۱ق، ص ۳۳۹؛ حر عاملی، ۱۴۲۵ق،

ج ۵، ص ۱۲۹).

امر فرج محقق نمی‌شود تا اینکه دوسوم مردم نابود شوند! عرض کردیم: «اگر

دوسوم مردم از بین بروند، چه کسی باقی می‌ماند؟» حضرت فرمود: «آیا راضی

نمی‌شوید که شما از ثلث باقی مانده باشید؟»

همچنین در حدیث نبوی آمده است که فرمود: «فَنَاءُ أُمَّتِي بِالطَّعْنِ وَ الطَّاعُونِ» (ابن اثیر

جزری، ۱۳۶۷ش، ج ۳، ص ۱۲۷؛ زیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۸، ص ۳۵۷؛ ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱۳،

ص ۲۶۷)؛ «نابودی امت من به خونریزی و طاعون است».

در این روایات یکی از نشانه‌های آخرالزمانی مرگ سفید، که به طاعون تعبیر شده، بیان

شده است. حال آیا مرگ سفید همان طاعون است؟ یا اینکه طاعون یک مصداق از مرگ

سفید است در مقابل مرگ سرخ؟ طاعون چیست؟ آیا می‌توان کرونا را همان طاعون دانست؟

لغت‌شناسان طاعون را به وبا و وبا را به طاعون تعریف کرده‌اند و در تعریف طاعون گفته‌اند: «الطَّاعُونُ: الْمَرَضُ الْعَامُّ وَالْوَبَاءُ الَّذِي يَفْسُدُ لَهُ الْهَوَاءُ فَتَفْسُدُ بِهِ الْأَمْزِجَةُ وَالْأَبْدَانُ» (ابن اثیر جزری، ۳۶۷ش، ج ۳، ص ۱۲۷؛ زیدی، ۴۱۴اق، ج ۱۸، ص ۳۵۷؛ ابن منظور، ۴۱۴اق، ج ۱۳، ص ۲۶۷)؛ «طاعون مرضی مسری و وبائی است که به خاطر آن هوا آلوده می‌شود؛ در نتیجه بدن‌ها و مزاج‌ها را نابود می‌کند».

در لسان‌العرب آمده است: «گفته شده هر مرض مسری را طاعون ویند» (ابن منظور، ۴۱۴اق، ج ۱۳، ص ۲۶۷).

در تاج‌العروس نیز آمده است:

ابن نفیس در تعریف وبا گفته: وبا، فسادی است که به خاطر اسباب سماوی یا زمینی، مانند تغییر آب و مردار زیاد، عارض جوهر هوا می‌شود». بعضی دیگر گفته‌اند: «وبا، حقیقت تغییر هوا به عوارض آسمانی مانند اجتماع کواکب دارای اشعه و عوارض زمینی مانند ملاحم، گشوده شدن قبور بالا رفتن بخارهای فاسد و... به وجود می‌آید» (زیدی، ۴۱۴اق، ج ۱، ص ۲۷۱).

بعضی وبا را نوعی از انواع طاعون شمرده‌اند؛ کما اینکه نظر اطبّ چنین است. اما فقها و محدثین آنها را متباین می‌دانند و گفته‌اند:

الْوَبَاءُ: وَحَمٌّ يُغَيِّرُ الْهَوَاءَ فَتَكْثُرُ بِسَبَبِهِ الْأَمْرَاضُ فِي النَّاسِ، وَالطَّاعُونُ هُوَ الضَّرْبُ الَّذِي يُصِيبُ الْإِنْسَانَ مِنَ الْجَنِّ، وَآيِدُوهُ بِمَا فِي الْحَدِيثِ أَنَّهُ وَخَزُ أَعْدَائِكُمْ مِنَ الْجِنِّ (زیدی، ۴۱۴اق، ج ۱، ص ۲۷۱).

وبا، بیماری واگیرداری است که هوا را آلوده می‌کند و به سبب آن، بیماری در میان مردم زیاد می‌شود. اما طاعون نوعی بیماری است که از جن به انسان اصابت می‌کند. مؤید آن این حدیث شریف است که می‌فرماید: «طاعون آسیب سطحی است که از دشمنان جنی به شما می‌رسد».

پیدایش طاعون (یعنی بیماری مسری و عمومی) می‌تواند عوامل مختلفی داشته باشد؛ مانند

عوامل ویروسی، میکروبی و بعضی رفتارهای نامتعارف جنسی، که امروزه به رفتارهای پرخطر شناخته می‌شوند؛ از این رو رسول گرامی اسلام ﷺ فرمود:

لم تظهر الفاحشة في قوم قط حتى يعلنوا بها إلا ظهر فيهم الطاعو والواجع التي لم تكن في اسلافهم الذين مضوا (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۰، ص ۳۶۷).

فحشا و بی‌بندوباری هرگز در میان هیچ قومی ظاهر نشد تا اینکه آن را علنی کنند. وقتی چنین کردند، طاعون و دردهایی در میان آنها ظاهر می‌شود که در میان گذشتگان آنها وجود نداشته است.

از احادیث پیامبر اکرم ﷺ استفاده می‌شود فحشا و بی‌بندوباری می‌تواند باعث جهش در ژن ویروس‌هایی که مرض طاعون را ایجاد می‌کند، شود. حضرت می‌فرماید این گناه باعث طاعون و دردی می‌شود که در اسلاف آنها چنین طاعون و مرضی نبوده است؛ همان‌طور که ویروس HIV نیز بر اثر روابط غیر متعارف و پرخطر شیوع پیدا کرد.

چنین از این سخن رسول گرامی اسلام می‌توان نتیجه گرفت که گناهان و رفتارهای غلط انسان، می‌تواند باعث طاعون‌های (بیماری‌های مسری) پیچیده‌تری شود که در گذشته وجود نداشته است. وقتی انسان‌ها به غذاهای آلوده و خبیث و تنفرآور روی بیاورند، طاعون جدیدی پیدا می‌شود که در گذشته وجود نداشته است؛ همان‌طور که در پیدایش کرونا گفته شده از مصرف مار یا خفاش یا پانگولین^۱ به انسان منتقل شده است.

از این روست که قرآن کریم بارها سفارش می‌کند که از غذاهای ناپاک استفاده کنید

- ﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ (بقره: ۱۷۲).

- ﴿كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحاً إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (مؤمنون: ۵۱).

علامه طباطبائی می‌گوید: «در مقابل طیب، خبیث است؛ یعنی آنچه در طبع انسان، تنفر ایجاد می‌کند. همچنین راغب در مفردات می‌نویسد: «الطيب يعني: كل ما يسر الإنسان حسياً وروحياً، أما من الناحية الشرعية فهو الحلال الطاهر» (طباطبائی، ۱۳۹۰ق، ج ۶، ص ۱۲۵).

۱. مورچه‌خواری پولک‌دار.

قرنطینه در زمان کرونا

برای پیشگیری از شیوع ویروس کرونا (طاعون) مرکز بهداشت جهانی (WHO) توصیه‌نامه‌هایی را صادر کرده است.

۱- اگر SARS-COV-2 در جامعه شیوع دارد، تا جایی که ممکن است ساکنان باید ترغیب شوند تا در خانه بمانند و با فاصله گرفتن از اجتماع جلو گسترش آن را بگیرند.

۲- مدیریت افراد بدون علامت با مواجهه بالقوه - افرادی که به مناطق پرخطر سفر کرده‌اند
۱ در تماس با بیماران مشکوک یا تأیید شده COVID-19 هستند، باید برای ایجاد علائم و نشانه‌های مداوم (نظیر سرفه و تنگی نفس) کنترل شوند. چنین تظاهرات بالینی باید حداقل منجر به خودایزولاسیون با فاصله گرفتن از اجتماع و ارزیابی پزشکی برای لزوم ارزیابی پزشکی شود.

۳- WHO غربالگری خروج را برای مسافران در مناطقی که شیوع ویروس COVID-19 بالاست، توصیه می‌کند تا افراد دارای علائم تب و سرفه یا افرادی که در معرض خطر بالا قرار گرفتند، ناسایی شوند. بسیاری از کشورها همچنین غربالگری مسافران ورودی را انجام می‌دهند.^۱

۴- در حال حاضر توصیه می‌شود که افراد از مسافرت‌های غیر ضروری خودداری کنند. در منابع اسلامی نیز به موضوع قرنطینه و عدم خروج از منطقه‌ای که بیماری شیوع پیدا کرده، سفارش شده است. رسول گرامی اسلام ﷺ فرمود:

إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونَ بِأَرْضٍ فَلَا تَهَيَّبُوا، وَإِذَا كَانَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَفْرُوا مِنْهَا
(مستغفری، ۱۳۶۲ش، ص ۳).

هرگاه شنیدید که در سرزمینی طاعون آمده است، داخل آن نشوید و اگر در سرزمینی بودید که بیماری طاعون در آن پیدا شده است، از آن بیرون نروید.

1 McIntosh K. Coronavirus disease 2019 (COVID-19). Hirsch MS (Ed). Uptodat. Last updated: Mar/ 09/ 2020.

گروه مترجمین: علیرضا رضوی، شکبیا حیدری، امیرحسین ابراهیم‌زاده، شایان ثابتی، نجمه صادیان، امیرحسین حسامی، احسان خرمالی (دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران) سرگروه مترجمین: دکتر صفورا معصومی، متینه صباغی.

این دستورالعمل برای عدم پیشرفت و گسترش بیماری، بسیار مناسب است. در روایتی دیگر علی بن جعفر از برادرش، موسی بن جعفر علیه السلام درباره خروج از منطقه‌ای سؤال می‌کند که وبا در آن شیوع پیدا کرده است. حضرت می‌فرماید:

یهرب منه ما لم یقع فی مسجده الذی یصلی فیہ، فإذا وقع فی أهل مسجده الذی یصلی فیہ فلا یصلح الہرب منه (مستغفری، ۱۳۶۲ش، ص ۳).

تا زمانی که بیماری در مسجدی که در آن نماز می‌خواند، شیوع پیدا نکرده، از آن شهر خارج شود. اما هنگامی که در اهل مسجدی که در آن نماز می‌خواند، وقوع پیدا کرد، خارج شدن از آن صلاح نیست.

این روایت برای خروج از شهر، زمان تعیین کرده است؛ تا قبل از آن می‌تواند خارج شوند؛ اما وقتی بیماری تبدیل به اپیدمی شد، خارج شدن صلاح نیست.

درمان کرونا

معمولاً در زمان بروز بیماری‌های مسری و ویروسی، درمان خاصی وجود نداشته است و تنها با رعایت دستورالعمل‌های پیشگیرانه به کنترل آن اقدام می‌شده تا با گذشت زمان و پژوهش‌های علمی، به تولید واکسن موفق شوند. کرونا هم مانند سایر ویروس‌های مسری و طاعون، از نظر پزشکی هیچ درمان خاصی ندارد و تنها به بالا بردن ایمنی بدن توصیه می‌شود. در روایات برای درمان وبا به خوردن سیب سفارش شده است. شخصی به نام قندی می‌گوید:

أصاب الناس وباء بمكة فأصابني، فکتبت إلى أبي الحسن علیه السلام فکتب إلي: کل التفاح. فأکلته فعوفیت (برقی، ۱۳۲۶ش، ص ۵۲۲).

در مکه به وبا مبتلا شدم. به امام هفتم، موسی بن جعفر علیه السلام نامه نوشتم و از حضرت راه درمان خواستم. حضرت در جواب نوشتند: «سیب بخور» و من سیب خوردم و درمان شدم.

آیا کرونا، مرگ فید و عده داده شده است؟

علائم آخرالزمانی که قبل از ظهور یا متصل به آن رخ می‌دهند، دو نوع‌اند: اول علائم حتمی و دوم علائم غیر حتمی ظهور.

علائم حتمی آخرالزمان، خروج سفیانی و یمانی، قتل نفس زکیه و صیحه آسمانی هستند که این علائم حتماً قبل یا هنگام ظهور امام عصر ع اتفاق می‌افتند و تحقق آخرالزمان و ظهور، در گرو این علائم است.

اما سه ر علائم، مثل طاعون و مرگ‌های زیاد که ذکر می‌شود، علائم غیر حتمی است. علائم غیر حتمی - همان‌طور که از اسامش پیداست - علائمی هستند که در پی آن علائم، امکان دارد آخرالزمان رسیده باشد و نیز ممکن است آخرالزمان اتفاق نیفتد؛ مثلاً سقوط حکومت عباسی یکی از علائم آخرالزمان و ظهور است و حدود هشتصد سال قبل و در سال ۶۵۶ هجری قمری به وقوع پیوست؛ اما هنوز آخرالزمان و ظهور اتفاق نیفتاده است.

مطلب دیگری که درباره علائم آخرالزمان باید گفت این است که برخی علائم، مثل صیحه آسمانی، متصل به آخرالزمان و ظهور هستند.

بسیاری از مسائل، مانند بیماری‌ها که اکنون شاهد هستیم، جنبه قطعی ندارد. وقتی این علائم را می‌بینیم، نمی‌توانیم بگوییم بعد از این علائم، ظهور اتفاق می‌افتد. علائمی که در روایات است را نمی‌توانیم قطعاً بدهیم؛ مگر به عنوان یک احتمال.

بنابراین اگرچه کرونا هم نوعی مرگ سفید یا طاعون است که در این ایام، عده زیادی را به کام مرگ کشانده و برخی نشانه‌هایی را که در بعضی روایات آخرالزمانی به آنها اشاره شده، داراست - مانند انتقال سریع و ویروس و مرگ سریع «مَوْتُ ذَرِيعٌ» (نعمانی، ۱۳۹۷ق، ص ۲۵۰)، بیماری و دردی که در گذشتگان سابقه نداشته «ظَهْرُ فِيهِمُ الطَّاعُونُ وَالْاَوْجَاعُ الَّتِي لَمْ تَكُنْ فِي اسْلَافِهِمُ الذِّينَ مَضَوْا» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۰، ص ۳۶۷) - اما این علامت، اولاً از علائم حتمی نیست که با محقق شدن آن آخرالزمان هم حتماً رسیده باشد، ثانیاً روایاتی که طاعون یا مرگ سفید را به عنوان نشانه آخرالزمان مطرح می‌کند و قائل است که دوسوم یا پنج‌هفتم

جمعیت جهان را به کام مرگ می‌کشد، اما توجه به پیش‌بینی‌هایی که در مورد مقدار تلفات کرونا شده، تطبیق با کرونا نیست؛

نتیجه‌گیری

تمام عواملی که برای شیوع یک بیماری کشنده و بسیار مسری لازم است، هم‌اکنون فراهم است: غیر قابل علاج بودن (ابولا)، کشندگی نزدیک به صد در صد (هاری)، قابلیت سرایت بسیار زیاد (سرماخوردگی) و دوره نهفتگی طولانی (اچ‌آی‌وی). اگر تمام این قابلیت‌ها در یک ارگانیسم جمع شود (همان‌طور که ویروس آنفلوآنزا توانسته برخی ویژگی‌های انواع دیگر ویروس را در خود جمع کند) آمار مرگ، خیره‌کننده خواهد بود. با وجود سهولت سفر و تراکم جمعیت نسبت به زمان‌های گذشته، احتمال همه‌گیری عفونت‌ها بیشتر شده است و اگر سرعت رشد این بیماری‌ها در جهان افزایش یابد احتمال انقراض بشریت به سرعت بالا خواهد رفت!

مطالعه درباره بیماری‌های واگیردار در طول تاریخ، همیشه مورد توجه انسان بوده و فیلم‌ها، مستندها و کتاب‌های زیادی در این زمینه ساخته و نوشته شده است. این روزها، که تمام چشم و گوش‌ها به سمت ویروس کروناس، هر خبری (چه با ربط چه بی‌ربط) درباره این موضوع، حواس همگان را به خود جلب می‌کند و به تیر داغ رسانه‌ها و فضاهای مجازی تبدیل می‌شود. یکی از اتفاقات عجیب و جالبی که پس از شیوع این ویروس، در جهان افتاد، نظریه آخرالزمان و رسیدن پایان جهان بود. به خصوص این نظریه در میان مسلمانان بیشتر مورد توجه قرار گرفت؛ زیرا با نشانه‌های آخرالزمانی، که در بعضی روایات اسلامی بیان شده، قابل تطبیق به نظر می‌رسید.

اما از آنجا که طاعون (کرونا) از نشانه‌های حتمی آخرالزمان نیست، پیدایش این بیماری مسری با فرض تلفات زیادی که در روایات به آن تصریح شده است، دلیل حتمی بر رسیدن آخرالزمان نمی‌باشد.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن ابی زینب، محمد بن ابراهیم (۱۳۹۷ق)، الغيبة، تصحيح على اكبر غفارى، تهران، صدوق.
۲. ابن اثير جزرى، مبارك بن محمد (۱۳۶۷ش)، النهاية فى غريب الحديث و الأثر، تصحيح محمود محمد طناحى، قم، مؤسسه مطبوعاتى اسماعيليان.
۳. ابن كثير، اسماعيل بن عمر (۱۴۰۸ق)، النهاية فى الفتن و الملاحم، تحقيق محمد احمد عبدالعزيز، بيروت، دار الجيل.
۴. ابن منظور، محمد بن مكرم (۱۴۱۴ق)، لسان العرب، تصحيح جمال الدين ميردامادى، بيروت، دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع - دار صادر، چاپ سوم.
۵. برقى، احمد بن محمد (۱۳۲۶ش)، المحاسن، به كوشش حسینی، تهران، دار الكتب الاسلاميه.
۶. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۲۵ق)، إثبات الهداة بالنصوص و المعجزات، بيروت، اعلمی.
۷. حلى، حسن بن سليمان بن محمد (۱۴۲۱ق)، مختصر البصائر، تصحيح مشتاق مظفر، قم، مؤسسة النشر الإسلامی.
۸. صدوق، محمد بن على (۱۳۷۸ق)، عيون أخبار الرضا عليه السلام، تهران، چاپ اول.
۹. _____ (۱۴۰۵ق)، كمال الدين، به كوشش غفارى، قم، نشر اسلامى.
۱۰. طباطبائى، محمد حسين (۱۳۹۰ق)، الميزان فى تفسير القرآن، بيروت، اعلمی للمطبوعات.
۱۱. طبرسى، فضل بن حسن (۱۴۱۷ق)، اعلام الورى باعلام الهدى، قم، آل البيت عليهم السلام.
۱۲. طوسى، محمد بن حسن (۱۴۱۱ق)، الغيبة (كتاب الغيبة للحجة)، تصحيح عبادالله تهرانى و على احمد ناصح، قم، دار المعارف الإسلاميه.
۱۳. فيض كاشانى، محمد محسن بن شاه مرتضى (۱۴۱۵ق)، تفسير الصافى، تهران، مكتبة الصدر.
۱۴. قمى مشهدى، محمد بن محمدرضا (۱۳۶۸ش)، تفسير كنز الدقائق و بحر الغرائب، تصحيح حسين درگاهى، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامى.
۱۵. قمى، على بن ابراهيم (۱۴۰۴ق)، تفسير القمى، تصحيح طيب موسوى جزائرى، قم، دار الكتاب.
۱۶. مجلسى، محمدباقر بن محمد تقى (۱۴۰۳ق)، بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار،

تحقیق جمعی از محققان، بیروت، دار إحياء التراث العربی.

۱۷. مرتضی زبیدی، محمد (۱۴۱۴ق)، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت، چاپ اول.

۱۸. مستغفری، ابوالعباس (۱۳۶۲ش)، طب النبوی، قم، انتشارات رضی.

۱۹. مصطفوی، حسن (۱۳۶۰ش)، التحقیق فی کلمات القرآن، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

۲۰. مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳ق)، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، تصحیح مؤسسة

آل البيت عليه السلام، قم، کنگره شیخ مفید.

۲۱. Hirsch MS (Ed). (۱۹-COVID) ۲۰۱۹ McIntosh K. Coronavirus disease .Uptodat

.۲۰۲۰ / ۰۹ / Last updated: Mar .Uptodat

